

A kisebbségi magyar nevelés problémái.

A neveléstörténet tanúsága szerint népi és egyházi közösségek nevelési célja és adott történelmi helyzete között mindenkor megvolt az összefüggés. Ez az összefüggés annál szorosabbá vált, minél súlyosabb volt az illető közösség történelmi helyzete és minél nehezebben megvalósítható céljai voltak. Ilyenkor az illető nép, vagy egyház vezetői mindig igyekeztek megtalálni azt a módot, mellyel a közösség eszményei és céljai a nevelésen keresztül átmentek az ifjúság lelkébe és innen az egész közösség öntudatába. Valahányszor a közösségi céloknak a nevelés céljaival való ilyen összeegyeztetése, — sokszor teljes azonosítása — sikerült, a szóbanforgó közösség egyedei nagy dolgokat vittek véghez és népüket vagy egyházukat át tudták vinni a legveszedelmesebb sorsfordulón is. Viszont ha az adott történelmi helyzet és a nevelés között nem sikerült kiépíteni ezt a szoros összefüggést, azaz a közösség céljai és eszményei távoztak a nevelés céljától, akkor az illető közösség törekvéseit legtöbbször katasztrófális sikertelenség kísérte.

Mindkettőre bőségesen lehet példát találni a történelemben. Egyik legvilágosabb példát az őskeresztény társadalom szolgáltatja. Köztudomású, hogy ezt a társadalmat a római állam háromszáz esztendőn keresztül minden eszközzel próbálta szétrombolni. De az üldözés minden erőfeszítése kudarcot vallott az őskeresztények kitartásán és belső erején, melyet hitükből nyertek. Neveléstörténeti szempontból kétségtelen, hogy az üldözött őskeresztények elsősorban azért tudtak megmaradni és kitartani, mert a ker. katechéta iskolákban, a ker. egyházban és családban kitűnő keresztény közösségi nevelést kaptak. Ez a nevelés felkészítette őket az üldözésekre, lelkileg és gyakorlatilag egyaránt s így mikor elkövetkeztek a nehézségek, a keresztények nagy többsége meg tudott azokkal küzdeni. Ugyanilyen tudatos közösségi nevelést látunk a reformáció és ellenreformáció korában. A reformáció lendületét legtöbb helyen az a jól megszervezett közösségi nevelőmunka biztosította, melyet a reformátorok a szászokról, az iskolákból irányítottak az újonnan kialakult protestáns társadalom megnevelése érdekében. Viszont a katolikusok szintén egy nagyszabású nevelő munkával állították meg a reformáció lendületét, mikor az ellenreformáció korában kitűnő jezsuita iskoláikban és egyháztársadalmuk kereteiben megkezdték azt a hathatós kat. közösségi nevelést, mely olyan sok jól felkészített embert állított az ellenreformáció szolgálatába.

A felsorolt példák eléggé bizonyítják, mennyire szükséges kiépíteni a szoros összefüggést egy közösség történelmi helyzete, céljai és a nevelés között. A mi esetünkben most már az a kérdés: meg van-e ez az összefüggés a kisebbségi sorsban lévő magyarság helyzete és céljai, valamint a kisebbségi magyar nevelés között? Ha nincs meg, mi ennek az oka és hogyan lehetne azt megszüntetni?

Az iskolapolitikai érdeklődés jegyében. . .

Az impériumváltozással kisebbségi helyzetbe jutott magyarság vezetőinek szükségképen kellett gon-

dolniuk egy olyan nevelőmunka megszervezésére, mely a megváltozott helyzet nehézségeire felkészíti és ránevelni ifjúságunkat és népünket. Ez a munka csakhamar meg is kezdődött az egyházakban s a magyar nyelvű felekezeti iskolák szaporítását és megtartását minden magyar egyház egyik legsürgősebb feladatának tekintette. A magyar társadalom is kezdett mindjobban érdeklődni a felekezeti iskolák iránt, mivel homályosan érezte, hogy ezeknek kérdése összefügg jövőjével. Az érdeklődést fokozta az állam iskolapolitikája, melynek intézkedései: az autonómia fokozatos megszüntetése, iskolák bezárása, a magánoktatási törvény, az új érettségi rendszer, tanítók és tanárok újabb és újabb vizsgára való rendelése tartósan izgalomban tartották az erdélyi magyarság legszélesebb rétegeit.

Ez az állandó iskolapolitikai érdeklődés azonban elsősorban a nevelés külső, — azt mondhatnám — formai keretei felé irányult. Az iskolák száma, megmaradása, vagy bezáratása, a nyilvánossági jog kérdése, a tanítók és tanárok helyzete, a tanítás nyelve képezte társadalmunk érdeklődésének tárgyát. Ebből a külsőleges, egyoldalú érdeklődésből csakhamar az következett gyakorlatilag, hogy mihelyt e kérdések az állami iskolapolitika fordulataival úgy ahogy nyugvóponttra jutottak, a külső keretekért folytatott hosszú küzdelmekben megfáradt társadalmunk is azt gondolta: most már egyelőre rendben van az iskola-kérdés. Így emberileg egészen érthető, hogy nagyon kevesen voltak, akik az iskolapolitikai érdeklődésen túl aziránt is érdeklődtek:

vajjon a sok fáradtsággal és nagy áldozatokkal megmentett iskolák adhatnak-e olyan nevelést ifjúságunknak, mely ezt felkészíti a megnehezdedett életre?

Néha itt-ott egy-egy aggódó szülő, egy-egy élesebben látó közíró kifejtette, hogy az iskolákból kikerülő ifjúság nincs kellően felkészítve a mi életünkre sem lelkileg, sem gyakorlatilag. De ezek az elszigetelt aggodalmak sohasem jutottak el addig, hogy iskolapolitikusaink hozzáfogjanak az új kisebbségi helyzetből következő kisebbségi magyar nevelés rendszerének, céljának és eszközeinek kiépítéséhez és megvalósításához. Így aztán lassanként mind nagyobb lett az ellentét az iskolai nevelés célja és a valóságos élet között. Ifjúságunk nagy része úgy került ki az életbe, hogy annak valóságos nehézségeire egyáltalán nem volt felkészítve sem lelkileg, sem gyakorlatilag. És az iskolai nevelés hiányait nem pótolta egészen sem a családi nevelés, sem a társadalmi és egyházi közösség nevelő hatása mivel e közösségi keretek is távol estek a valóságos élet áramától. Nem volt egy rendszeresen kidolgozott kisebbségi nevelési koncepció, nem volt tisztázva elvileg a közösségi nevelés célja s így nem lehet csodálkozni azon, hogy az iskolai nevelés eredménye olyan kevés volt. Ebből a szomorú helyzetből magyarázható az a sok félrecsúszott élet, amelyet olyan tragikusan hurcolnak magyar tulajdonosaik napjainkban. Innen származott az elhelyezkedés és megélhetés hétfejű sarkányával birkózó, kétségbeesett magyar intellektuelek tömege, mely állandóan a halál árnyéká-

ban jár. Innen van, egy öntudatos magyar nevelés hiányából az a sok kapkodás, melyet kisebbségi életünk minden síkjában látunk; innen a szolidaritás hiánya, az egymással szembenálló világnézeti és nemzedéki csoportok, magyar kisebbségi életünk ezer baja és nyomorúsága. Mindezek szomorúan mutatják: mennyire nincs meg az összefüggés népünk helyzete, céljai és közösségi nevelésünk között.

Alapigazságok tisztázása.

Ha ezen a helyzeten változtatni akarunk, akkor legelőször is egy pár alapfogalmat, alapigazságot kell tisztázni. Mindenekelőtt azt, hogy népünk helyzetéből milyen következmények vonhatók le és milyen utalások találhatók a kisebbségi nevelésre nézve? Kétségtelen mindenki előtt, hogy kisebbségi helyzetbe jutott népünk döntő sorsfordulón esik keresztül. Megélhetése nehezebb lett, kenyérkereseti és elhelyezkedési lehetőségei fokozatosan szűkebb keretek közé szorultak. Nyelvének, ősi műveltségének, sőt itt-ott vallásának megtartása is napról-napra nagyobb nehézségekbe ütközik és nagy áldozatokat, erős kitartást, rendkívüli lelki erőket igényel. Ezekre van népünknek elsősorban szüksége, ha célját, külső életének biztosítását, belső lelki és műveltségi kincsének megtartását, fejlesztését el akarja érni. Viszont ezt csak öntudatos, jól felkészült, áldozatos lelkű vezetőréteg irányítása mellett érheti el. Tehát ennek

a vezetőrétegnek, szélesebb értelemben vett középosztályunknak kiformalása és hivatására való felkészítése az a legelső cél, amit a kisebbségi magyar nevelésnek meg kell valósítania.

Ehhez szervesen kapcsolódik a második feladat:

tömegeink ránevelése a kisebbségi magyar életre, annak nehézségeire és céljaira.

Ezt a kettős feladatot: középosztályunknak és tömegeinknek a kisebbségi magyar életre való ránevelését csak a nevelés összes kereteinek tervszerű együttműködésével, összekapcsolásával lehet jól elvégezni.

Az egységes kisebbségi magyar közösségi nevelés tehát a család, az iskola, az egyház és társadalom kereteiben végzendő, élőszó, példa és írott betű útján, azaz a tudomány, sajtó és művészet legteljesebb együttműködésével.

E kisebbségi magyar közösségi nevelés kiépítésében nagyon fontos: 1. a középiskolai nevelés, mint amely elsősorban hivatott a vezető középosztály kiformalására; 2. a család, egyház és társadalom nevelő kereteinek összekapcsolása és az iskolai neveléssel való egységbe állítása; 3. az irodalom (színház), sajtó, tudomány beállítása az egységes közösségi nevelés szolgálatába.

A középiskolai nevelés jellege és célja.

A kisebbségi magyar nevelés egyik legfontosabb keretét az u. n. középiskolák alkotják. Az erdélyi magyarság még elegendő számú felekezeti középiskolával rendelkezik középosztályának nevelésére. Más kérdés, hogy ezek a középiskolák mai formájukban alkalmasak-e annak a nevelési célnak a szolgálatára, melynek megvalósítását mai történelmi helyzetünk szükségképpen követeli?

Tudnunk kell, hogy a mai nemzeti középiskolát, mint a nemzetnevelés egyik keretét először Bonaparte Napoleon szervezte meg, mikor mint első konzul Franciaország belső ügyeit rendezte. Ekkor már készült egyeduralma megalapítására s ezért minden intézkedésével ezt a célt akarta megközelíteni. A középiskolák felállításával olyan iskolatípust alkotott, mely elsősorban hivatalnokokat volt hivatva nevelni, s csak másodsorban készítette elő az ifjakat tudományos pályára. Tehát ez az iskola engedelmes, mindenféle állami vagy más megszervezett állásra alkalmas hivatalnokokat, tisztviselőket nevelt, mert a későbbi császárnak elsősorban ilyenekre volt szüksége. Olyan emberekre, akik kötelességüket lelkiismeretesen teljesítik, a kiszabott és előírt munkát elvégzik, a központból kapott parancsokat végrehajtják. Valóban a Napoleon által szervezett középiskola ezt a hivatását teljesítette is. Sőt a külföldi államok vezetői annyira jónak találták, hogy a XIX. század folyamán a legtöbb európai államba bevezették és a közoktatás gerincévé tették. Így aztán mind a mai napig a legtöbb európai államban — Anglia kivételével — *a középiskola, ugyanazt a szerepet viszi: a hivatalnokok, tisztviselők nevelését és az egyetemi tanulmányokra való előkészítést.* Ez nálunk is épen így van, legfeljebb azzal a változással, hogy a középiskolai nevelés még jobban egységesített, szelleme még inkább katonai, mint Napoleon idejében. Milyen eredményt ér el tehát egy mai átlagosan jó középiskola? Legjobb esetben nevel egy munkás, lelkiismeretes hivatalnokot, tisztviselőt, vagy pedig előkészíti az ifjakat jól, rosszul az egyetemi tanulmányozásra. *A mai középiskolából kikerülő ifjak legnagyobb részének főcélja az, hogy egy készen lévő állásba, jó tisztviselőségbe kerüljön, ahol minden munka meg van szabva és elő van írva.* Az egyetemen is leginkább a jogra és tanári pályára mennek, mert ezek szintén kész pályák.

A kész állások után való vágyakozás legmélyebb oka az, hogy a középiskola kiölte vagy visszafejlesztette a fiúk kezdeményező képességét és egyéniségét.

Ezért félnek az olyan pályáktól, melyeknek formáját és jövedelmezőségét kinek-kinek egyénenként kell biztosítani. *Az iskola nem fejlesztette bennük az egyéniséget, az egyéni gondolkozást, a kezdeményező bátorságot és képességeket.* Mivel pedig ezek hiányoznak belőle, ezért irtózik a szabad pályáktól.

Kétségtelen, hogy az így nevelkedett magyar fiúk nincsenek felkészülve azokra a nehézségekre, melyeket a valóságos életben rögtön megtalálnak, amint kiléptek az iskolából. Számukra nincsenek kész állások, sőt ha egyetemre mennek, az ottani pályákon is teljesen bizonytalan a sorsuk. Elhelyezkedni nehezen tudnak s egyéni nyomorúságukon a közösség keveset tud változtatni, — ők pedig még kevesebbet adhatnak a közösségnek. S akkor az élet rákényszeríti őket, hogy valami olyan foglalkozást kezdeményezzenek, ami megélhetést jelent. De ezeken a tereken ügyetlenek, élnetlennek, kezdeményezni nem igen tudnak. Csak azok boldogulnak, akik merész elhatározással nekifognak valamilyen ipar megtanulásának. Magasabb műveltségükkel hamarabb elsajátítják annak titkait s így néhány év múlva legtöbbször sikerül maguknak megélhetést teremteniök.

Mindezekből nyilvánvaló, hogy *kisebbségi magyar nevelésünknek meg kell változtatni a középiskolai nevelést és annak kiegészítésére kell törekedni*. A neveléstan általános meghatározása szerint az ifjúság nevelésének végső célja az ifjak erkölcsi jellemének kialakítása. A mi sajátos helyzetünkől következik, hogy

a kisebbségi magyar nevelés keretében a középiskolai nevelés célja az egyéniségek kialakítása és erkölcsi jellemmé való formálása a kezdeményező képességek megtartásával és fejlesztésével egyidejűleg. Tehát a mi középiskoláinknak olyan embereket kell nevelniök, akik egyéniségüket és kezdeményező képességüket megtartva és kifejlesztve formálódnak erkölcsi jellemeikké.

Az így nevelt fiatal magyarok bármilyen körülmények között megállják helyüket, maguknak megélhetést tudnak biztosítani és egyúttal közösségüknek is leggyőzelmesebb katonái lesznek.

E cél érdekében elsősorban a tanárokat kell megnyerni. Továbbképző tanfolyamokkal, tanári értekezletekkel, pedagógiai folyóiratokkal, kiadványokkal kell bennük tudatosítani a középiskolai nevelésnek helyzetünkől folyó új célkitűzését. De munkájuk bármennyire is lelkiismeretes, a család, társadalom, egyház, sajtó és irodalom közreműködése nélkül nem lehet eredményes. Ezért feltétlenül szükséges ezeknek a nevelői kereteknek szoros együttműködése az u. n. iskolán kívüli nevelésben és ennek az iskolai neveléssel való szoros összekapcsolása.

Az iskolán kívüli keretek egységes munkája felé.

Az iskolai nevelést részben előkészíti, részben kiegészíti a családi, társadalmi és egyházi nevelés, erősen befolyásolja a sajtó és irodalom. Tehát a kisebbségi magyar nevelés célja érdekében szükség van e nevelő keretek egységes munkájára.

Enélkül a legalaposabb nevelői munka is meddő marad, mert hiába képviselnek például az iskolák egy bizonyos nevelési eszményt, ha ugyanakkor a tanulók egyenesen ellenkező irányú nevelői hatásokat kapnak a családban, társadalomban, egyesületekben vagy a művészetek valamelyik megnyilvánulásában. Nevelőinknek rengeteg szomorú tapasztalatuk van ezen a téren. Gyakori eset, hogy a szülők összejátszának gyermekeikkel és kitalált indokokkal, nyilvánvaló hazugsággal igazolják a tanulók hanyagságból vagy tekergésből eredő mulasztásait. Nem gondolnak arra, amit ezzel saját gyermekeiknek ártanak, főleg a jellemnevelés szempontjából. Ugyanilyen szomorú jelenség az is, mikor a szülők és ismerősök legtöbbször meggondolatlanságból táplálják gyermekeik tanárellelenség magatartását. Igaz, hogy ebben a sajtó és irodalom is hibás, nem beszélve a színházról, amely verseknek a két előbbivel abban, hogy mennyire tudja nevetséges és szánalmas figuráknak beállítani a tanárokat. Statisztikailag is igazolni lehetne, hogy az utolsó évtizedekben a novellák, regények és színdarabok tanár alakjai elenyészően csekély kivétellel nevetséges és gyűlöletes színben vannak megrajzolva. Sőt igen gyakori az az eset is, mikor előkelő egyházi vezető-

emberek, papok és befolyásos tisztviselők fordulnak — egyéni esetek, saját gyermekeik ferde tapasztalatai miatt — általában az iskolák és tanárok ellen. Hogy ennek mi az ifjúság szempontjából való következménye, azt nem kell bővebben ismételni.

Minden lelkiismeretes gondolkozó kisebbségi magyar ember előtt világos, hogy ez így nem tarthat tovább. Meg kell teremteni végre azt a szövet, mely az iskolán kívüli nevelői kereteket — egyházat, társadalmat, egyesületeket, családot, sajtót és irodalmat — egy közös kisebbségi magyar nevelőmunkába összekapcsolja. Ez az elgondolás nem utópia, hanem egy nagyon sürgős, minél hamarabb megoldandó feladat. A megoldás lehetőségei adva vannak kisebbségi életünk sajátos berendezésében. Ma már kétségtelen igazság mindenki előtt, hogy erdélyi magyar feladatot az egyházak nélkül megoldani nem lehet. Az is köztudomású, hogy alig van olyan társadalmi vagy irodalmi egyesület, melyből egyházaink vezetőemberei hiányoznának. Tehát ezekből következik, hogy az egyházak, mint lényegükönél fogva nevelő-közösségek könnyen megalkothatják azt a közös, összes nevelői kereteknek irányítást adó szövet, mely biztosíthatná az egységes, kisebbségi magyar nevelés eredményes munkáját. Ha a négy kisebbségi egyház összefog és megalkotja ezt a közös szövet — nevezhetnők „*Kisebbségi Magyar Nevelési Tanács*”-nak — akkor ennek munkájába az egyházak be tudják majd állítani nemcsak a szószéket, az egyházi egyesületeket, hanem lehetőséget találnak a társadalmi és irodalmi egyletek, sőt a sajtó és az irodalom bevonására is, mert hiszen egyházi vezetőinknek ez utóbbiakra is meg van a befolyásuk. Ennek az állandó, közösségi nevelést irányító szövetnek óriási hatása lenne. Az összes iskolán kívüli nevelői kereteket egységes szellemű munkában fogná össze s ezzel a munkával tudatosan kiegészítené és beféjezné az iskolai nevelést.

Végső cél: a kisebbségi magyar típus.

Az egységes kisebbségi magyar nevelésnek fenti elképzelése és eredményes munkája kialakítaná azt a kisebbségi új magyar típust, melynek még nagyon kevés képviselőjét ismerjük. Ha meg akarunk maradni, ezt az új típust kell általánossá tenni. Ennek kialakítására van hivatva az egységesen, céltudatosan irányított kisebbségi magyar nevelés iskolai és iskolán kívüli ága. Az iskolai nevelés értelmi és jellemnevelés lenne ideértve az akarati nevelést is. Az iskolán kívüli nevelés pedig közösségi magyar és gyakorlati vonásokkal járulna hozzá az iskolai nevelés munkájához. Micsoda hatása volna az ifjúságra ennek az egységes nevelésnek, mely mindenütt — családban, iskolában, egyházban, társadalomban, sajtóban és irodalomban — tudatosan és rendszeresen érvényesülne. Néhány évtized alatt olyan középosztályunk lenne, mely aztán minden nehézséget le tudna győzni és könnyen meg tudná oldani egyéni és közösségi feladatait is. Tömegeink nevelését is sokkal nagyobb sikerrel végezhetné, mert a nép mindig követte és utánozta a vezető réteget még hibáiban is — hát így mennyivel inkább utánozná erényeiben és életrealitásában. Az így nevelt kisebbségi magyar minden körülmények között megállná helyét és sikeresen tudná elvegezni minden munkáját. Akkor pedig nem kellene féltünk ifjúságunk és népünk jövőjét.